

The Extra Light Project

Saša Karalić

Si Dieu nous a faits à son image, nous le lui avons bien rendu.

Voltaire (Notebooks c.1735-c.1750)

Ako nas je Bog stvorio prema svome liku, onda smo mu valjano uzvratili uslugu.

Volter (Bilješke, 1735-1750)

Ovaj čuveni Volterov citat na direktan način ukazuje na konceptualni okvir *The Extra Light projekta* koji ću ovdje ukratko predstavim. Volter, vjernik i deista, je smatrao da određeni religijski tekst ili tradicija otkrovenja nisu neophodni da bi se vjerovalo u Boga: “Šta je to vjera? Da li je to vjerovanje u ono što je očigledno? Za mene je očigledno da postoji nužno, vječno, savršeno i inteligentno biće. To nije stvar vjere već stvar razuma.” Za Voltera je crkva “neumoljiv neprijatelj progresa, pristojnosti, humanosti i racionalnosti” u čijem je interesu “da drži ljude u neznanju i pokornosti, kao djecu.” (Volter, 1843:473)

The Extra Light Project je koncipiran u namjeri da se pronađu dodirne tačke između umjetnosti i religije u kreiranju i manipulisanju kolektivnog vjerovanja kao i da se ispituju mehanizmi i sredstva koja se koriste u te svrhe. Ovaj projekat polazi od pretpostavke da su i umjetnost i religija socijalne konstrukcije koje uveliko zavise od kolektivnog konsenzusa. Taj kolektivni konsenzus se održava našom potrebom za vjerovanjem i kreiranjem apstraktnih značenja i nalaže nam da se odnosimo prema umjetnosti i religiji kao prema društveno relevantnim kategorijama. Da li to one uistinu i jesu je pitanje koje je već vijekovima neizostavan dio njihovog društvenog djelovanja, autorefleksije i neka vrsta naizgled samokritične stavke koja samo učvršćuje njihov autoritet i društvenu poziciju.

Ono što je tokom vijekova društvene ekspanzije umjetnosti i religije kolektivno dogovoreno i s čim se operiše kao sa činjenicom je da su umjetnost i religija naši vodiči u kreiranju, razumijevanju i korištenju apstraktnih interpretacija stvarnosti. Zbog te svoje društvene uloge (koja je uveliko mistifikovana u skladu sa svojom osnovnom svrhom), umjetnost i religija su postavljene na pijedestal nedodirljivosti i podrazumijevanja. *The Extra Light Project* se odnosi prema toj nedodirljivosti na vrlo pragmatičan način - sredstva koja koriste umjetnost i religija su ogoljena i prezentovana u njihovoj osnovnoj formi i u okviru jednog konkretnog događaja. Projekat je zasnovan na nekoliko test-situacija tokom kojih je funkcionalna vrijednost vizuelnih sredstava koja koriste umjetnost i religija suočena sa njihovom kolektivnom recepcijom.

Osnovne razlike - Iako su i umjetnost i religija socijalne konstrukcije i zavise u mnogome od kolektivnog konsenzusa, postoje bitne razlike u njihovom društvenom djelovanju i njihovoj simboličkoj poziciji u društvu. Religija se preko svojih institucija uglavnom bavi očuvanjem jedne rigidne spiritualne formule koja utapa pojedinca u kolektiv dok se savremena umjetnost bavi preispitivanjem takvih rigidnih društvenih formula i konstantnim presonalizovanjem ponuđenih društvenih kodova.

To je upravo i jedan od razloga razdvajanja umjetnosti i crkve u vrijeme modernizma - dok su umjetnici u to vrijeme započeli proces svojevrsnog 'razapinjanja' forme, crkva je odlučila da ostane vezana za tradiciju i da očuva prepoznatljivu tradicionalnu formu. Od tog vremena datira i veliko nepovjerenje između crkve i umjetnosti kao i razdvajanje umjetnosti na tzv. 'pravu umjetnost' i na 'crkvenu umjetnost'. Zbog toga je savremena umjetnost često kritikovana od strane crkve kao 'bogohulna' i 'degenerisana' dok je crkvena umjetnost kritikovana od strane savremenog umjetničkog svijeta kao 'kič' i 'bez stvarnog dodira sa stvarnošću'. *The Extra Light Project* funkcioniše kao čudna spona između ove dvije sfere. Glavni fokus ovog projekta je minimalna umjetnička instalacija i intervencija u prostoru kreirana od strane umjetnika-ateiste dok je, u isto vrijeme, ta instalacija kreirana u prostoru crkve uz učešće velikog broja sveštenika i teologa. Ovaj projekat stoji na razmeđu između savremene umjetnosti i crkve i u isto vrijeme im pripada objema i nijednoj od njih.

Opis projekta - *The Extra Light Project* je započeo 2007. godine mojom saradnjom sa holandskim protestantskim sveštenikom, piscem i kolumnistom Jean-Jacques Suurmondom sa kojim sam započeo seriju razgovora o odnosu između umjetnosti i religije. Suurmond je u to vrijeme radio kao sveštenik u protestantskoj crkvi u Vlaardigenu, gradiću u Holandiji, gdje su razgovori vođeni obično nedjeljom u praznoj crkvi nakon jutranje službe. Ovi razgovori su dokumentovani i objavljeni u knjizi *Becoming Christian / Stvaranje hrišćanina* koja je objavljena u okviru *The Extra Light* projekta.

Tokom ovih razgovora sam došao na ideju da ispitam funkcionalnost vizuelnih (i stereotipnih) elemenata koji se koriste i u umjetnosti i u hrišćanskoj religiji u okviru jednog konkretnog i umjetno kreiranog javnog događaja. Izdvojio sam tri vizuelna elementa – svjetlo, maglu i prisustvo publike – i odlučio da ih kombinujem u prostoru crkve. Ideja je bila da se čitav prostor crkve ispuni gustom maglom i da se njena unutrašnjost obasja snažnim reflektorima izvana kroz crkvene prozore.

'Ready-made publika' ovoga događaja bi bila grupa od 100 sveštenika i teologa koja bi već bila prisutna u crkvi prije dolaska ostatka publike. Ovaj javni događaj i instalacija su planirani kao jednokratno dešavanje od četiri sata koje nikada više neće biti ponovljeno. Noorderkerk, jedna od najvećih i najstarijih crkvi u Amsterdamu, je pristala da ugosti ovaj događaj i on je planiran za 10. decembar 2009. godine.

Pošto društvena funkcionalnost ponuđenih simboličkih sadržaja uveliko zavisi od grupne interpretacije, sastavljene su dvije radne grupe koje su interpretirale instalaciju u Noorderkerku prije nego što se desila. Ovim je izokrenuta normalna dinamika recepcije umjetničkog rada – interpretacije nije slijedila umjetnički rad već mu je prethodila.

Ovdje je takođe bilo važno da su učesnici radnih grupa dolazili iz dva različita diskursa – umjetničkog i religioznog. Prva radna grupa, tzv. nereligiozna, je bila sastavljena od umjetnika, umjetničkih kritičara i kulturnih radnika dok je druga, tzv. religiozna, bila sastavljena od sveštenika i teologa. Prije nego što će se sastati, obje radne grupe su popunile upitnik i odgovorile na seriju konkretnih i praktičnih pitanja o planiranoj instalaciji kao i seriju generalnih pitanja o odnosu između religije i umjetnosti. Svaka grupa se prvo sastala zasebno i tokom sastanka od tri sata raspravila svoje viđenje instalacije i pokušala da joj odredi socijalnu i estetsku funkciju. Nakon toga, ove dvije grupe su se srele i tokom zajedničkog sastanka uporedile svoja viđenja instalacije.

Svaki od ova tri sastanka je dokumentovan i prikazan u formi tri video rada tokom izložbe *The Extra Light Project – Predictions* u Lloyd Hotelu - Cultural Embassy u Amsterdamu. Ova izložba je otvorena početkom decembra 2009, desetak dana prije instalacije u Noorderkerku. Ideja je bila da publika prvo pogleda ove grupne interpretacije instalacije a tek onda instalaciju samu.

Instalacija – *The Extra Light Project* instalacija je relizovana 10. decembra 2009. godine u Noorderkerku u Amsterdamu između 19 i 23 časova. Veliki prostor crkve Noorderkerk je bio potpuno ispunjen gustom maglom uz pomoć dvije jake dimne mašine dok su četiri snažna reflektora (18.000 W svaki) obasjavala unutrašnjost crkve izvana kroz prozore - po dva reflektora sa svake strane. Reflektori su bili pričvršćeni na dvije dizalice i podignuti na visinu od deset metara tako da se svjetlo koje je dopiralo izvana kroz prozore prostiralo visoko iznad glava gledalaca. Pošto je crkva bila ispunjena gustom maglom (sa vidljivošću od oko tri metra), svjetlo je bilo jedina orijentaciona tačka u prostoru.

Velike orgulje Noorderkerka su bile okružene skelama i zapakovane u bijelu plastiku. Ovo je učinjeno iz praktičnih razloga (zaštita orgulja od magle) ali je u isto vrijeme imalo efekat brisanja najvažnijeg vizuelnog elementa u prostoru protestantskih crkvi. Bijela plastika kojom su orgulje bile prekrivene se stopila sa maglom kreirajući naizgled prazan prostor u crkvi - orgulje su naizgled nestale sa svog uobičajenog mjesta. Tek kada bi im prišao blizu, gledalac je mogao da im razazna oblik.

Prisustvo stotinu teologa i sveštenika je bio važan konceptualni detalj ove instalacije. Oni su bili zamoljeni da prisustvuju instalaciji bez svojih sveštenečkih odora, u svojoj civilnoj odjeći, trideset minuta prije početka. Osim sveštenika i teologa koji su već učestvovali u radnim grupama, instalaciji je prisustvovao i veliki broj sveštenika koji su bili pozvani preko protestantskih glasila i Internet portala. Pošto nisu bili obučeni u svoje sveštenečke odore, bili su izmješani sa ostatkom publike i njihov broj se umnožavao kako je veče odmicalo. Na kraju večeri je dostignut broj od stotinu sveštenika i teologa uz posjetu od oko petsto ostalih gledalaca.